Dagf. 23. apríl 2024
HMR j. nr. 24/09678-10

Margit Stóra
landsstýriskvinna

Svar

upp á

Fyrispurning nr. 52-112/2023 eftir § 52 a í tingskipanini um átøk í krabbameinsætlanini, frá Súsonnu Bertholdsen, løgtingskvinnu.

Spurningarnir vóru soljóðandi:

1. Hvørji átøk í nýggju krabbameinsætlanini eru sett í verk?
2. Hvørji átøk eru ávegis?

Svar:

Til spurning 1 og 2

Báðir spurningarnir verða svaraðir undir einum.

Í krabbameinsætlanini frá 2022 eru 69 tilmæli. Eitt av hesum er at seta eitt tvørfakligt krabbameinsráð at ráðgeva landsstýrisfólkinum, m.a. um, hvussu tilmælini skulu raðfestast. Krabbameinsráðið varð sett á heysti í 2022 og lat í fjør landsstýriskvinnuni síni fyrstu tilmæli, sum í høvuðsheitum snúgva seg um:

- Seta serlækna við palliatión í Sjúkrahúsverkinum.
- Seta í verk nýggja ávísingar- og útgreiningar skipan (við útgreiningareind), har ávíst verður til ein felags "postkassa".
- Skipa eina screeningseind og seta í verk eina landsfevnandi screening fyri tarmkrabba í Føroyum.
- Orða eina nýggja fólkaheilsuætlan, sum leggur dent á sjúkufyribyrgjandi og heilsufremjandi tiltøk sum heild. Samstundis verður mælt til, at tað skal raðfestast, at fáa sett nøktandi tiltøk í verk fyri at tálma royking, serliga millum ung.

Á fíggjarlógini í fjør og í ár eru oyramerktar játtanir settar av til at seta krabbameinsátøk í verk. Niðanfyri verður greitt frá, hvat status er viðvíkjandi teimum tilmælum, sum Krabbameinsráðið hevur latið landsstýriskvinnuni, umframt hvørji onnur tilmæli antin eru sett í verk ella eru ávegis at verða sett í verk.

Tilmæli frá krabbameinsráðnum - støðulýsing

Eftir at hava fingið tilmælið frá Krabbameinsráðnum setti eg arbeiði í gongd fyri at fáa sett tilmælini í verk. Niðanfyri verður í stuttum komið inn á, hvat status er hesum viðvíkjandi.

Palliatión

Sjúkrahúsverkið hevur lýst eftir palliatiónslækna. Higartil er ein palliatiónslækni settur í parttíðarstarv. Tveir aðrir serlæknar hava givið tilsøgn til at verða knýttir at palliativa toyminum, og væntandi verða hesar setanir uppá pláss um heilt stutta tíð. Eisini fer Medisinski Depilin at raðfesta nøktandi sjúkrarøktarfrøðiliga manning. Endamálið er at veita eina so góða palliativa viðgerð, at sjúklingar ikki verða innlagdir óneyðugt og kunnu hava eina góða tilveru í heiminum sum longst. Tá tað verður neyðugt at innleggja, verða karmarnir til tað, tí tá flutt verður í nýggja H-bygningin seinni í ár, verða tvær góðar ein-songs stovur oyramerktar til palliatión, ið er eitt stórt framstig samanborið við verandi karmar á B6.

Eftir at serlæknaøkið innan palliatiónina er mannað, er ætlanin at fara undir eina tilgongd, har palliatiónin verður skipað sum ein landsumfatandi tænasta í samsvari við krabbameinsætlanina.

Nýggj ávísingar- og útgreiningar skipan

Eitt annað grundleggjandi tilmæli í krabbameinsætlanini var at seta í verk ein nýggja ávísingar- og útgreiningarskipan í heilsuverkinum við tí endamáli at stytta um tíðarskeiðið frá tí at lækni hevur illgruna um krabba, til sjúklingurin er útgreinaður, og staðfest verður, um talan er um krabbamein ella ikki. Eftir at tilmælið frá krabbameinsráðnum varð latið landsstýriskvinnuni, varð ein bólkur settur við umboðum frá Sjúkrahúsverkinum, Kommunulæknaskipanini og Krabbameinsfelagnum til at orða eitt tilmæli um, hvussu ítøkiliga skipanin kann verða sett í verk.

Eftir at tilmælið um íverksetan frá bólkinum varð latið landsstýriskvinnuni í januar í ár, hava Heilsumálaráðið og Sjúkrahúsverkið verið í tættum samskifti í sambandi við at byggja upp hesa skipan. Eftir ætlan verður sjúkrarøktarfrøðingur/samskipari settur í næstum, samstundis sum Talgilda heilsuskipanin verður tillaga soleiðis, at hon rúmar eini móttøkueind "postkassa", har allar ávísingar við "illgruna um krabbamein" verða sendar til.

Screeningseind og landsfevnandi screening fyri tarmkrabba

Eftir at tilmælið frá krabbameinsráðnum varð latið, varð ein bólkur settur, við umboðum frá Sjúkrahúsverkinum, fyri at lýsa, hvussu ávikavist ein sceeningseind skal skipast umframt, hvussu ein landsfevnandi screening fyri tarmkrabba kann verða sett í verk í Føroyum. Í januar lat bólkurin tilmæli um, hvussu ein screeningseind eigur at skipast, meðan bólkurin arbeiðir í løtuni við tilmælinum um at seta í verk eina screening fyri tarmkrabba, sum eftir ætlan verður latið landsstýriskvinnuni í næstum.

Høvuðsuppgávurnar hjá eini screeningseind verða planlegging, praktisk viðurskiftir, góðskutrygging, at gera strategi fyri og eftirmeting av allari screening í Føroyum. Heilsumálaráðið og Sjúkrahúsverkið eru í løtuni í tættum samskifti í sambandi við at skipa screeningseindina, sum verður skipað sum ein stápur undir Diagnostiska deplinum á Landssjúkrahúsinum.

Heilsupolitikkur og fólkaheilsuætlan

Í samsvari við samgonguskjalið er ein tilgongd byrja við at orða ein heilsupolitikk fyri Føroyar. Politikkurin skal hava sum ovasta mál, at allir borgarar sum longst varðveita sálarliga, kropsliga og sosiala vælveru, og at rætt og dygdargóð viðgerð verður veitt, tá hon krevst. Í heilsupolitikkinum verða eisini tey viðurskifti tikin við, sum vanliga eru partar í eini fólkaheilsuætlan. Hóast farið ikki er undir arbeiði at orða eina ítøkiliga fólkaheilsuætlan, er landsstýriskvinnan farin undir at seta tilmæli úr krabbameinsætlanini í verk, sum snúgva seg um at fyribyrgja krabbamein. Sum dømi kann nevnast, at sjøtul er settur á arbeiðið at orða eina nýggja og munabetri roykilóg (sí niðanfyri).

Heilsupolitikkurin skal hava eina visjón og røkka eitt 10-ára skeið, t.v.s. frá 2025 - 2035. Umframt langtíðarvisjónina, skal politikkurin hava ítøkilig mál fyri styttri tíðarskeið, og tað skal lýsast, hvørji átøk eru neyðug at seta í verk fyri at náa málunum, hvat kostnaðurin av átakinum er og hvør tíðarætlanin er.

Ætlanin er, at politikkurin skal leggjast fyri Løgtingið á vári 2025.

Tiltøk at tálma royking

Í krabbameinsætlanini eru seks tilmæli, sum skulu virka fyri at tálma royking og heilsuskaðiligu avleiðingunum av henni. Eg eri farin undir arbeiði at seta tilmæli í verk, sum hoyra undir mítt málsøkið. Hetta arbeiðið er skipað í trimum pørtum: 1) orða nýggja roykilóg; 2) fyribyrgjandi átøk og 3) tilboð um roykiavvenjing.

Eitt av málunum við roykilógini og átøkunum er, at árgangirnir hjá teimum, sum eru fødd í 2015 ella seinni, verða roykfríir og ikki nýta aðrar nikotin ella tubbaksvørur.

Ætlanin við roykilógini er at veita øllum ein lógartryggjaðan rætt til at liva og virka í einum umhvørvi, sum ikki er heilsuskaðiligt. Høvuðsdentur verður lagdur á, at:

- Fyribyrgja at børn og ung byrja at roykja ella nýta aðrar tubbaks- og nikotinvørur.
- Tryggja, at royking v.m. ikki er partur av gerandisdegnum hjá børnum og ungum.
- Tryggja støðugt fleiri roykfrí umhvørvi.

Fólkaheilsustýrið hevur ábyrgdina av teimum fyribyrgjandi tiltøkunum og viðgerðartilboðum, sum skulu eggja fólki at leggja av at roykja og snúsa.

Eftir ætlan verður roykilógin løgd fram í Løgtinginum í heyst.

Onnur tilmæli – støðulýsing

Tað hevur eisini verið arbeitt við at seta onnur krabbameinsátøk enn tey, sum krabbameinsráðið hevur mælt til. Niðanfyri verður í stuttum komið inn á, hvat status er hesum viðvíkjandi.

Betri hagtalsgrundarlag í Føroyum

Í samsvari við krabbameinsætlanina var játtan í 2023 sett av til at styrkja krabbameinsskrásetingina í Føroyum. Samstundis varð ábyrgdin flutt frá Sjúkrahúsverkinum til Fólkaheilsustýrið til at umsita skrásetingina.

Fólkaheilsustýrið leggur nógva orku í at hagtøl eru álítandi, og Føroyar eru á hædd við hini norðurlondini í so máta. Fólkaheilsustýrið gjøgnumgongur tí allar patologiskar krabbameinsdiagnosur, og á hvørjum árið verður eisini farið ígjøgnum allar deyðsváttanir. Síðani verður hvør persónur eyðmerktur, og boð fara til ábyrgdarhavandi lækna í Sjúkrahúsverkinum fyri at skráseta við rætta oyðublaðnum. Hetta verður síðani fráboðað til Nordcan, ið er ein felags dátugrunnur fyri krabbameinshagtøl í Norðurlondum. Nordcan validerar og skrásetur tølini, soleiðis at tey á hvørjum árið kunnu leggjast út á teirra heimasíðu. Fleiri fundir eru hvørt ár við Nordcan-bólkin, sum váttar um mannagongdin og hagtølini eru í lagi.

Eftir at Fólkaheilsustýrið er farið at útgreina krabbameinstølini, hevur tað sambært Fólkaheilsustýrinum víst seg, at tølini viðvíkjandi deyðiligheit innan ávísar sjúkubólkar ikki eru so døpur sum upprunaliga mett. Til dømis vísa tølini, at gongdin innan ávísar sjúkubólkar hava verið so mikið góð, at tað nú doyggja lutfalsliga færri føroyingar enn danir innan hesar bólkar.

Endurmenning av krabbameinssjúklingum

Í samsvari við tilmæli í Krabbameinsætlanina eru ávikavist sálarfrøðingur og kliniskur sexologur settir í Sjúkrahúsverkinum, sum í dag eru partar av endurmenningartilgongdini av krabbameinssjúklingum.

Eisini er, í samsvari við ætlanini í dag, skipað ein endurmenningareind/toymi, ið tekur sær av krabbameinssjúklingum. Í toyminum eru fleiri fakbólkar, sum geva sítt íkast. Umframt sálarfrøðingur og kliniskur sexologur eru eisini fysioterapeutar, ergoterapeutar, sjúkrarøktafrøðingar og onkologur partur av toyminum. Toymið kann sostatt hjálpa fólki við krabbameinssjúku við ymiskum endurmenningartørvum.

Diagnostisk útgerð

Í sambandi við at diagnostisera sjúklingar hevur tað týdning, at tann neyðuga útgerðin og tólini eru nøktandi og dagførd. Í krabbameinsætlanini varð víst á tørvin at fáa útvega ein nýggjan CT-skannara og ein nýggjan MR-skannara. Eisini varð mælt til, at ein nýggjur mammomatur (bróst røntgentól) varð fingin til vega.

Ein nýggjur CT-skannari er júst tikin í nýtslu á Landssjúkrahúsinum. Ein nýggjur 3T MR-skannari verður í næstum tikin í nýtslu á Klaksvíkar sjúkrahúsi. Hesin skannari hevur, í samsvar við tilmælið í krabbameinsætlanini, ta neyðugu tøknina, sum verður nýtt til útgreinan av m.a. arvaligum bróstkrabba og til at diagnostisera prostatakrabba. Verandi MR-skannari á Landssjúkrahúsinum hevur ikki hesar møguleikar.

Eisini er tað í ár fíggjarliga raðfest at fáa til vega ein nýggjan mammomat í sjúkrahúsverkinum.

Sjúklingasamskiparar/leiðbeinarar

Í krabbameinsætlanini varð mælt til, at sjúklingasamskipanin bleiv styrkt við sjúklingasamskiparum, sum fingu ábyrgd av at skipa samanhang upp á tvørs av geirum og sergreinum – eisini viðgerðarstovnar uttanlands. Eisini skuldi sjúklingurin hava ein navnfestan persón, sum hann ella hon kann seta seg í samband við, tá ið spurningar um sjúklingagongdina stungu seg upp.

Í dag eru sjúklingaleiðbeinarar settir í Sjúkrahúsverkinum, sum í stóran mun hava omanfyrinevndu uppgávur. Á heimasíðuni hjá Sjúkrahúsverkinum[1] er nærri kunning um hesar uppgávur hjá leiðbeinarunum, umframt telefonnummar og teldupostadressa har sjúklingar kunnu venda sær til, um teir hava tørv á vegleiðing ella hjálp í sambandi við teirra sjúklingagongd ella øðrum viðurskiftum.

Broytingar í almannalóggávu

Til seinast skal nevnast, at í krabbameinsætlanini varð eisini mælt til at gera broytingar í okkara almannalóggávu fyri at betra um fíggjarligu umstøðurnar hjá teimum sjúklingum og avvarðandi, sum verða rakt av krabbameinssjúku. Síðstu árini eru umstøðurnar bøttar hesum viðvíkjandi. Niðanfyri verða nevndar nakrar av hesum broytingum.

Almannaveitingar vóru nærum ikki javnaðar í 10 ár frá 2011 til 2022, men við løgtingslóg um javningarprosent til almannaveitingar, er javningin nú komin í eina fasta legu.

Í 2022 varð dagpeningalógin broytt, soleiðis at dagpengatíðarskeiðið hjá persónum við álvarsligum sjúkum varð longt úr 40 vikum í einum 12 mánaða skeiði til 52 vikur í einum 18 mánaða skeiði. Tá talan er um álvarsliga ella lívshættisliga sjúku, kann dagpeningur veitast í longri enn 52 vikur. Hetta fyri at fyribyrgja, at til dømis krabbameinssjúklingar skuldu enda á fyribils uppihaldsveiting, har treytirnar ikki eru eins góðar.

Fyri at geva foreldrum møguleika at syrgja, er løgtingslóg um almannatrygd og tænastur broytt soleiðis, at foreldur, sum missa eitt barn, kunnu fáa endurgjald fyri mista arbeiðsinntøku í 26 vikur í part eftir andlátið.

[1] https://sv.ls.fo/deildir/fyrisitingardeildir/sj%C3%BAklingalei%C3%B0beinarar/

Í 2021 kom skipanin við endurgjaldi fyri mista arbeiðsinntøku í sambandi við ansing av doyggjandi. Upprunaliga var skipanin í høvuðsheitum til tey, sum doyggja heima. Landsstýriskvinnan í almanna- og mentamálum broytti í 2023 kunngerðina um endurgjald fyri mista arbeiðsinntøku soleiðis, at skipanin verður smidligari hjá teimum, sum eru løgd inn á sjúkrahús.

Heilsumálaráðið, 23. apríl 2024

Margit Stórá
landsstýriskvinna